

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Herverdeling door het stelsel van sociale zekerheid in de jaren negentig

Caminada, C.L.J.; Goudswaard, K.P.; Jacobs A.T.J.M., Pennings F.J.L.

Citation

Caminada, C. L. J., & Goudswaard, K. P. (2007). Herverdeling door het stelsel van sociale zekerheid in de jaren negentig. *Een Inspirerende Fase In Het Sociaal Recht*, 213-226.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/15448>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/15448>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Herverdeling door het stelsel van sociale zekerheid in de jaren negentig

C.L.J. Caminada en K.P. Goudswaard*

1. Inleiding

Het sociaal-economische beleid bestaat uit het voortdurend zoeken naar evenwicht tussen economische en sociale wensen. De afgelopen jaren is veel aandacht uitgegaan naar de economische verrichtingen van Nederland. Ter beoordeling van het sociaal-economisch beleid is daarnaast de ontwikkeling van de sociale bescherming relevant. In dit kader speelt de sociale zekerheid een belangrijke rol. De primaire doelstelling van sociale zekerheid is immers het beschermen van huishoudens tegen de risico's van inkomensderving en de risico's van buitengewone lasten.¹ Daarnaast dient het stelsel van sociale zekerheid ook bij te dragen aan de arbeidsparticipatie door inschakeling en mobiliteit op de arbeidsmarkt te bevorderen. Op deze activerende werking van het stelsel is de afgelopen jaren steeds meer nadruk komen te liggen. Samenhangend met de primaire doelstelling van sociale zekerheid kan als neven doelstelling worden genoemd dat de sociale zekerheid een zekere mate van inkomensherverdeling bewerkstelligt. In dit verband is het belangrijk om te weten welke huishoudens van de bescherming door het stelsel van sociale zekerheid gebruik maken en wie de daarvoor benodigde middelen opbrengen. Dit is mede interessant gezien het feit dat zich in de afgelopen periode belangrijke veranderingen in de sociale zekerheid hebben voltrokken. Daarbij kan gedacht worden aan de ontkoppeling van uitkeringen en lonen gedurende de jaren tachtig en gedeeltelijk in de eerste helft van de jaren negentig van de vorige eeuw, de introductie van vormen van marktwerking en privatisering bij de Ziektewet en de WAO, de versoering van de nabestaandenregeling, de aanpassing van bijstandsnormen, en zo meer. Mede als gevolg hiervan is het aandeel van de uitgaven aan socialezekerheidsregelingen (exclusief zorg) tussen 1980 en 2000 met ongeveer 7,5 procentpunt van het bruto binnenlands product (bbp) afgenomen.² De genoemde veranderingen hebben de activerende werking van het stelsel versterkt, maar zetten de herverdelende werking onder druk. Elders hebben wij uiteengezet dat de inkomensongelijkheid in Nederland tussen 1981 en 1990 met circa 25% is toegenomen (gemeten aan de Theilindex van de beschikbare huishoudensinkomens). Veranderingen in de inkomensoverdrachten (met name sociale

* De auteurs zijn werkzaam bij de Afdeling Economie van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Universiteit Leiden. Het empirisch materiaal van deze bijdrage is ontleend aan eerder onderzoek (Caminada en Goudswaard, 2003).

¹ Zie Goudswaard, De Kam en Sterks (2000).

² Zie Sociale Nota en de Rijksbegroting Sociale zaken en Werkgelegenheid (diverse jaren).

zekerheid) verklaren bijna 40% van deze toename in de inkomensongelijkheid.³ Tegen deze achtergrond is het de vraag in welke mate het stelsel van sociale zekerheid (nog) een herverdeling van inkomens bewerkstelligt. In deze bijdrage wordt de periode 1990-1999 nader geanalyseerd.

Wij onderzoeken de inkomensherverdeling die plaatsvindt tussen groepen die sociale verzekeringspremies en belastingen betalen en groepen die een uitkering krachtens de sociale zekerheid ontvangen. De resulterende herverdeling wordt benaderd door een vergelijking van betaalde premies en ontvangen sociale uitkeringen per inkomensklasse (per 10%-groep) en door vergelijking van ongelijkheidsmaatstaven.

Over de huidige mate van herverdeling door sociale zekerheid was tot voor kort niet zoveel bekend. Een aantal studies op het terrein van de inkomensverdeling (o.a. de bekende SCP rapporten) concentreren zich niet zo zeer op het partiële effect van de sociale zekerheid. Veelal gaat het in dergelijke verdelingsstudies om een veel bredere benadering waarin (onderdelen) van het gehele traject tussen primair verworven inkomen uit arbeid, winst en rente en het secundaire of tertiair vrij te besteden inkomen van huishoudens worden geanalyseerd. In onze analyse beogen we de invloed van sociale zekerheid op de inkomensherverdeling te isoleren en de verdelingsgevolgen van sociale zekerheid in kaart te brengen. Daartoe rekenen we van een geselecteerd aantal socialezekerheidsregelingen zowel de uitkeringen als de premies toe aan de inkomensdecielen. We gebruiken de uitkomsten van het CBS Inkomenspanelonderzoek (IPO) naar de personele inkomensverdeling om de omvang van de herverdeling door sociale zekerheid te benaderen. Zoals gezegd, heeft de analyse betrekking op de periode 1990-1999.

De opbouw van deze bijdrage is als volgt. Eerst gaan we in op de aard van de herverdeling door sociale zekerheid (paragraaf 2). Vervolgens vindt de afbakening van het begrip 'sociale zekerheid' plaats (paragraaf 3) en beschrijven we de methode van verdelingsonderzoek (paragraaf 4). In paragraaf 5 tonen we het netto profijt dat huishoudens van de sociale zekerheid hebben bij verschillende inkomensniveau's (decieelgroepen); de (her)verdeling zal ook in kaart worden gebracht met globale statistische ongelijkheidsmaatstaven. Paragraaf 6 bevat de belangrijkste conclusies.

2 Herverdeling door sociale zekerheid

Inkomensherverdeling kan zowel horizontaal als verticaal plaatsvinden. Bij verticale herverdeling gaat het om inkomensherverdeling tussen huishoudens of individuen in verschillende inkomensklassen. Herverdeling van rijk naar arm vindt plaats wanneer op hogere inkomens per saldo meer premies en belastingen in mindering worden gebracht en lagere inkomens per saldo meer uitkeringen ontvangen. Horizontale herverdeling heeft betrekking op de overheveling van inkomen van het ene huishouden (of individu) naar het andere binnen dezelfde inkomensklasse, bijvoorbeeld van gezonden naar zieken of van huishoudens zonder naar huishoudens met kinderen. De wijze waarop en de mate waarin herverdeling plaatsvindt verschilt per socialezekerheidsregeling. Ruwweg kunnen drie categorieën worden onderscheiden:

- De volksverzekeringen, waarbij de solidariteitsgedachte voorop staat. De uitkering is - afgezien van verschillen in de samenstelling van het huishouden - voor iedere gerechtigde even hoog, maar de premieheffing varieert met het inkomen. De premies volksverzekeringen worden echter alleen in de eerste twee belastingstapjes geheven.⁴ De volksverzekeringen bieden dekking aan alle ingezetenen.

³ Caminada en Goudswaard (2001); zie Caminada en Pommer (2004) over trends in de inkomensverdeling in de afgelopen kwart eeuw.

⁴ De AOW wordt, vanwege de in 1998 geïntroduceerde premiemaximering, ook voor een beperkt gedeelte uit de algemene middelen gefinancierd. In 1999 was de premiefinanciering echter nog (meer dan) dekkend.

- De werknemersverzekeringen zijn gebaseerd op de equivalentiegedachte, in de zin dat de premieheffing is afgestemd op het verzekerde risico. Zowel de uitkering als de premie zijn afgeleid van het laatstverdiende loon. Voor beide geldt een maximumgrens. Deze verzekeringen bestrijken de werknemers in de particuliere sector, die in de gepremieerde en gesubsidieerde sector, en sinds kort ook de ambtenaren.
- De sociale voorzieningen vormen het sluitstuk van het Nederlandse stelsel van sociale zekerheid. Met name de Bijstand (ABW, thans WWB) spant een vangnet voor alle gevallen waarin niet door de andere regelingen wordt voorzien. De sociale voorzieningen worden uit de algemene middelen bekostigd.

Gelet op de aard en de vormgeving van de regelingen mag bij de volksverzekeringen en de sociale voorzieningen een verticale herverdeling van inkomens worden verwacht. Naarmate de uitkeringen meer op de laagste inkomensgroepen zijn gericht (Bijstand) zal de verticale herverdeling sterker zijn. Voorts kan verwacht worden dat financiering van een regeling uit belastingmiddelen sterker bijdraagt aan verticale herverdeling dan financiering uit premiemiddelen, omdat bij de premieheffing een inkomensgrens geldt en bij de belastingheffing niet.

Bij de werknemersverzekeringen gaat het, gelet op het gehanteerde equivalentiebeginsel, primair om horizontale herverdeling van inkomens. Er vindt wel verticale herverdeling plaats wanneer bijvoorbeeld lagere inkomensgroepen relatief vaker een beroep doen op een uitkering krachtens de werknemersverzekeringen.

3. Afbakening

Van een geselecteerd aantal regelingen vergelijken we de verdelingen van de sociale premies en uitkeringen met elkaar (per inkomensklasse in tien gelijke 10%-groepen) en berekenen we ongelijkheidsmaatstaven. Daarbij wordt uitgegaan van een enge definitie van sociale zekerheid: de som van de sociale voorzieningen en sociale verzekeringen, exclusief de publieke ziektekostenverzekeringen en exclusief de aanvullende pensioenen. Zie Tabel 1 voor een specificatie. Dit betekent dat bepaalde regelingen hier niet tot de sociale zekerheid worden gerekend (hoewel er redenen kunnen zijn om dat wel te doen), waaronder ook de individuele huursubsidie en de studiebeurs. Ook de regelingen in de sfeer van de ziektekosten AWBZ en ZFW blijven buiten beschouwing, hetgeen te maken heeft met het feit dat de uitkeringen en verstrekkingen meestal in natura plaatsvinden. Aangezien het profijt van deze gebonden overdrachten niet kan worden toegerekend (althans niet in de CBS-data), ligt toerekening van de bijbehorende premies evenmin voor de hand. Ten slotte blijven ook de sociale werkvoorziening (WSW) en regelingen inzake gesubsidieerde arbeid buiten beschouwing.

Tabel 1 geeft een overzicht van de sociale premies en uitkeringen die zijn toegerekend in 1990 en in 1999.⁵ Er wordt voor beide jaren minder aan premies toegerekend dan wegens uitkeringen. Dit negatieve verschil wordt vooral verklaard door de rijksbijdragen in de financiering van de sociale zekerheid.⁶ Zo worden de sociale voorzieningen en de kinderbijslag volledig uit de algemene middelen (belastingen) gefinancierd. Om deze reden zijn tevens de benodigde belastingmiddelen als sluitpost opgenomen om zodoende het saldo van uitkeringen en premies (en belastingen) steeds op nul te laten sluiten.

⁵ Bij de premies volksverzekeringen en de premies werknemersverzekeringen zijn zowel het werknemersdeel als het werkgeversdeel meegerekend.

⁶ Daarnaast wordt het verschil veroorzaakt door administratiekosten en overschotten/tekorten op de exploitatierekening van de sociale zekerheid. Uit kwantitatief oogpunt zijn met name de administratiekosten van belang. Van de in aanmerking genomen regelingen bedragen de administratiekosten in 1999 circa 1,9 miljard euro (bron onder Tabel 2).

In de periode 1990-1999 is het bedrag van de in aanmerking genomen uitkeringen met 16 procent gestegen en dat van de sociale premies met 55 procent. In het verlengde blijkt de rijksbijdrage in de financiering van de sociale zekerheid nogal fors te zijn teruggelopen (63 procent of 8,1 miljard euro).⁷ Deze verminderde rijksbijdrage komt voor een belangrijk deel voor rekening van de zogenaamde AAW/AWW-schuif. In 1990 werden de AAW en de AWW voor 5,3 miljard euro uit belastingen gefinancierd, maar sinds 1994 worden deze regelingen weer volledig uit sociale premies gefinancierd. Het voorgaande verklaart tevens waarom de premies werknemersverzekeringen meer dan gemiddeld zijn gestegen; we hebben gezien de veranderingen in de 'publieke/private-mix' in de sfeer van de arbeidsongeschiktheids- en ziektewetregelingen alle onderdelen hiervan gemakshalve ondergebracht bij de werknemersverzekeringen.

Tabel 1 Toegerekende uitkeringen en premies, 1990 en 1999

	<i>bedragen x mld euro</i>			<i>in % bbp</i>	
	<i>1990</i>	<i>1999</i>	<i>mutatie</i>	<i>1990</i>	<i>1999</i>
<i>Uitkeringen</i>	38,9	45,2	16 %	16,6	12,1
Rechtstreeks van de overheid	7,7	7,8	2 %	3,3	2,1
<i>bijstand</i> (ABW, Rww, IOAW / IOAZ)	4,9	4,9	0 %	2,1	1,3
<i>kinderbijslag</i> (AKW)	2,7	2,9	6 %	1,2	0,8
Volksverzekeringen	15,2	20,1	32 %	6,5	5,4
<i>publiek basispensioen</i> (AOW)	13,4	18,5	39 %	5,7	5,0
<i>nabestaanden</i> (Anw)	1,9	1,6	-13 %	0,8	0,4
Werknemersverzekeringen ^a	16,0	17,3	8 %	6,8	4,6
<i>arbeidsongeschiktheid en ziekte</i>	14,2	13,5	-5 %	6,1	3,6
(WAO/AAW, WAZ, Wajong en ZW)					
<i>werkloosheid</i> (WW: Wgf en Awf)	1,9	3,7	96 %	0,8	1,0
<i>Premies</i>	26,1	40,5	55 %	11,2	10,8
Volksverzekeringen	14,3	21,4	50 %	6,1	5,7
<i>publiek basispensioen</i> (AOW)	13,2	19,7	49 %	5,6	5,3
<i>nabestaanden</i> (AWW; in 1999 Anw)	1,1	1,7	51 %	0,5	0,5
Werknemersverzekeringen ^a	11,8	19,1	62 %	5,0	5,1
<i>arbeidsongeschiktheid en ziekte</i>	9,5	14,2	49 %	4,1	3,8
(WAO/AAW, WAZ en ZW)					
<i>werkloosheid</i> (WW: Wgf en Awf)	2,3	4,9	114 %	1,0	1,3
<i>Saldo uitkeringen - premies</i> <i>= sluitpost belastingen</i> ^b	12,8	4,7	-63 %	5,5	1,3

a In verband met de beleidswijzigingen in de sfeer van de arbeidsongeschiktheids- en ziektewetregelingen zijn ten behoeve van de overzichtelijkheid zowel de uitkeringen (AAW, WAZ, Wajong) als de premies steeds ondergebracht bij de werknemersverzekeringen.

b Wegens premies en uitkeringen is een verschillend bedrag toegerekend als gevolg van de diverse rijksbijdragen in de financiering van de sociale zekerheid (gefinancierd uit algemene middelen = sluitpost: belastingen).

Bron: *Sociale Nota 1993* (cijfers 1990: bijlagen 8.1.A en 8.2.A) en *Sociale Nota 2002* (cijfers 1999: bijlagen 8.2.B en 8.4.C); door afronding wijkt de som van onderdelen soms af van het totaal.

Aan de kant van de uitkeringen valt met name de relatief grote uitgaventoename op bij de volksverzekeringen. Voor een belangrijk deel is dat het gevolg van de volumestijging bij de AOW. Een veel kleiner deel komt voor rekening van de stijging in de uitkeringshoogte, omdat de koppeling van de uitkeringen aan de cao-loonontwikkeling in een aantal jaren niet volledig (1992) of in het

⁷ Tevens heeft de relatief sterke toename van de premieopbrengsten geleid tot overschotten in de sociale fondsen.

geheel niet is doorgevoerd (1993, 1994 en 1995). De achterblijvende uitgavengroei van de uitkeringen rechtstreeks van de overheid en de werknemersverzekeringen in de periode 1990-1999 is het resultaat van tegengestelde krachten: dalende uitgaven aan de bijstand en kinderbijslag (-1,2 procentpunt bbp), stijgende uitgaven bij de werkloosheidsuitkeringen (+0,2 procentpunt bbp), en dalende uitgaven in het kader van de regelingen van arbeidsongeschiktheid en ziekte (-2,5 procentpunt bbp). Samengenomen is dus meer dan 55 procent van de totale daling van de uitgavenquote (-4,5 procentpunt bbp) toe te rekenen aan de arbeidsongeschiktheids- en ziekteregelingen.

4. Methode van verdelingonderzoek

Om de herverdelende werking van de sociale zekerheid vast te stellen, voeren wij een 'budget incidence analyse' uit (zie hierover Caminada en Goudswaard, 2003). Daarbij wordt, op basis van micro-data, uitgegaan van de verdeling van primaire inkomens (lonen, salarissen, rente, et cetera), aangezien herverdeling vooral plaatsvindt tussen personen die op eigen kracht een inkomen verwerven (primaire inkomen uit arbeid, winst of vermogen) en degenen die zijn aangewezen op een uitkering. Wanneer bij het primaire inkomen de socialezekerheidsuitkeringen worden bijgeteld en de betaalde belastingen en sociale premies worden afgetrokken, resulteert de verdeling van de inkomens na sociale zekerheid. Vergelijking van de ongelijkheid van de primaire verdeling en die van de verdeling van de inkomens na sociale zekerheid geeft de mate van herverdeling door sociale premies en uitkeringen (sociale zekerheid). Deze herverdeling zal nader worden toegerekend aan de onderdelen van het stelsel. De werkwijze is als volgt. De toerekening van inkomens(bestanddelen) vindt allereerst louter plaats aan huishoudens en de resultaten worden gepresenteerd voor de afzonderlijke decielgroepen. Steeds brengen we eerst de verdeling van sociale premies en uitkeringen in kaart die in Tabel 1 gezamenlijk zijn aangemerkt als 'sociale zekerheid'. Aan de premiekant worden zowel het werkgeversdeel als het werknemersdeel toegerekend. Daarbij wordt verondersteld dat deze premies volledig ten laste komen van de betrokken huishoudens.⁸ Vervolgens worden beide verdelingen met elkaar in verband gebracht en wordt het saldo als 'herverdeling' aangemerkt.

De gegevens over het totale bedrag aan socialezekerheidsuitkeringen en sociale premies voor 1990 en 1999 zijn afkomstig uit de Sociale Nota's; gegevens die nodig zijn voor de toerekening van deze uitkeringen en premies/belastingen over de inkomensklassen zijn ontleend aan CBS Inkomenspanelonderzoek.⁹ Wanneer de sociale premies en uitkeringen zijn toegerekend met behulp van de data uit CBS IPO₁₉₉₀ en CBS IPO₁₉₉₉, wordt minder aan premies toegerekend dan aan uitkeringen, vanwege de rijksbijdragen in de financiering van de sociale zekerheid. Een complicatie is hoe dit benodigde deel van de algemene middelen moet worden toegerekend aan de 10%-groepen. Gekozen is voor een toerekening evenredig aan de aandelen per deciel van zowel de kostprijsverhogende als de directe belastingen. Immers, de ontvangsten van de overheid bestaan voor het overgrote deel uit kostprijsverhogende en directe belastingen.¹⁰

⁸ Deze aanname impliceert dat werkgevers er volledig in zijn geslaagd om de premiedruk af te wentelen op partners in het ruilverkeer. In de literatuur treft men ook andere veronderstellingen aan over de afwenteling van werkgeverspremies. Het blijkt echter dat de resultaten betrekkelijk ongevoelig zijn voor de gebruikte veronderstelling. In dit onderzoek worden afwentelingsmechanismen genegeerd.

⁹ Soms wijkt het totaalbedrag uit de Sociale Nota af van het totaal van de verdeling zoals die in de CBS IPO is opgenomen. Meestal gaat het om kleinere regelingen. In die gevallen zijn de premies (uitkeringen) met een zodanige factor verhoogd of verlaagd dat het totaalbedrag van premies (uitkeringen) uitkomt op het bedrag uit de Sociale Nota.

¹⁰ Recente cijfers over de verdeling van door huishoudens betaalde bestedingsbelastingen en milieuheffingen (ruwweg de kostprijsverhogende belastingen) zijn echter niet beschikbaar. Derhalve maken we gebruik van cijfers uit het onderzoek van De Kam en Wetzels (1994) die betrekking hebben op 1992. De verdeling van de directe belastingen op inkomen en vermogen over de decielgroepen benaderen we met de data uit CBS IPO₁₉₉₀ en CBS IPO₁₉₉₉.

Door per regeling de verdelingen van de sociale premies en de uitkeringen per inkomensklasse (deciël) naast elkaar te leggen, krijgen we inzicht in de zogenaamde statutaire verdelingseffecten van sociale zekerheid. Er wordt geen rekening gehouden met afwenteling en andere gedragsreacties.

5. Resultaten

De verdelingsgevolgen van sociale zekerheid worden hierna op twee manieren weergegeven:

- (1) Per decielgroep. Huishoudens zijn daarbij steeds consequent gerangschikt naar de hoogte van hun bruto huishoudensinkomen.¹¹ Daarbij worden tien inkomensklassen gehanteerd, met steeds een gelijk aantal huishoudens per inkomensklasse.
- (2) Met behulp van statistische ongelijkheidsmaatstaven. Zo hebben wij de zogenoemde Ginicoëfficiënt, de Theilcoëfficiënt, de Robin-Hoodindicator en de Atkinsonindex (met coëfficiënt $\alpha=0,5$) berekend.¹² Deze maatstaven geven elk een verschillend gewicht aan specifieke onderdelen van de inkomensverdeling.¹³ Hierdoor loopt de gemeten ongelijkheid (sreductie) per maatstaf nogal uiteen. Gemeenschappelijk kenmerk van deze vier maatstaven is echter steeds dat een hogere waarde van de index wijst op een grotere inkomensongelijkheid; een lagere waarde duidt op kleinere ongelijkheid. Bij een volledig egalitaire inkomensverdeling is de waarde van alle genoemde indices nul.

5.1 Totaalbeeld 1990-1999

In Tabel 2 zijn de huishoudens consequent gerangschikt naar de hoogte van hun bruto huishoudensinkomen (tien gelijke groepen). Uitgangspunt is het primaire inkomen; daarnaast is het begrip 'inkomen na sociale zekerheid' opgenomen. Aan de hand van dit gepostuleerde inkomensbegrip kan worden afgelezen in welke mate het aandeel van het primaire inkomen per decielgroep verandert door het saldo van sociale-zekerheidsuitkeringen en sociale premies plus belastingen (ook partieel weergegeven door de rij 'Herverdeling'). Aldus ontstaat een beeld van de omvang van de verticale herverdeling door sociale zekerheid in Nederland.

¹¹ Op analoge wijze kunnen de in aanmerking genomen socialezekerheidsregelingen worden toegerekend aan decielgroepen individuen. Op hoofdlijnen ontstaat dan hetzelfde beeld als bij de toerekening aan groepen huishoudens.

¹² Vergelijking met door het SCP of CBS gepubliceerde ongelijkheidsmaten is lastig. In deze studie wordt het *niveau* van de ongelijkheid van inkomen lager weergegeven, omdat het SCP en het CBS ten behoeve van de berekening van de ongelijkheid van primair, bruto en besteedbaar inkomen steeds eerst een nieuwe kwantielverdeling (rangschikking) aanbrengen. Om methodologische redenen worden hier de inkomensgroepen echter consequent gerangschikt naar de hoogte van één inkomensbegrip (bruto huishoudensinkomen).

¹³ Op de Atkinsonindex dient de gebruiker een waardeoordeel in te brengen; door het verhogen van een coëfficiënt (α) zal de maatstaf gevoeliger worden voor veranderingen in de lagere inkomensklassen. In dit onderzoek is uitgegaan van een 'midden-waarde' ($\alpha=0,5$).

Tabel 2 Herverdeling door sociale zekerheid, 1990 en 1999

huishoudens	totaal	decielen gerangschikt naar de hoogte van het bruto huishoudensinkomen											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	1-5	
	x mld euro	percentuele aandelen van het totaal											
primair inkomen													
in 1990	137	0	1	2	5	7	10	12	15	18	30	15	
in 1999	195	0	1	2	5	7	9	12	15	19	30	15	
+/- socialezekerheidsuitkeringen													
in 1990	39	7	14	15	12	10	10	9	8	8	8	57	
in 1999	45	8	15	16	12	10	9	9	8	7	7	60	
w.o. rechtstreeks van de overheid													
in 1990	8	10	18	21	9	7	8	8	7	6	6	65	
in 1999	8	13	24	19	8	6	7	7	6	6	6	69	
w.o. volksverzekeringen													
in 1990	15	12	23	18	12	8	6	6	5	5	5	73	
in 1999	20	11	21	20	14	10	7	6	4	4	3	76	
w.o. werknemersverzekeringen													
in 1990	16	1	4	9	13	12	13	13	12	12	11	39	
in 1999	17	4	8	11	13	13	12	11	10	10	8	48	
-/- sociale premies en belastingen													
in 1990	39	1	2	4	6	8	10	12	14	17	25	22	
in 1999	45	1	2	3	6	8	10	13	15	18	23	20	
w.o. volksverzekeringen													
in 1990	14	1	3	4	7	9	11	13	15	17	20	25	
in 1999	21	1	3	4	6	9	10	13	15	18	22	22	
w.o. werknemersverzekeringen													
in 1990	12	0	1	2	5	8	12	14	16	20	22	17	
in 1999	19	1	1	2	5	8	11	14	16	19	22	17	
w.o. belastingen ^a													
in 1990	13	2	3	4	6	7	8	10	12	16	31	22	
in 1999	5	2	3	4	5	6	8	10	12	16	35	21	
= inkomen na sociale zekerheid													
in 1990	137	2	4	5	6	8	9	11	13	16	25	25	
in 1999	195	2	4	5	6	7	9	11	13	16	26	25	
herverdeling		partieel effect sociale zekerheid op inkomensaandelen (%-punten)											
in 1990	0	1,6	3,4	3,2	1,6	0,4	-0,2	-0,9	-1,7	-2,7	-4,6	10,2	
in 1999	0	1,7	3,4	3,0	1,6	0,5	-0,3	-1,1	-1,9	-2,8	-4,1	10,1	
verschil	0	0,1	-0,0	-0,2	-0,0	0,1	-0,1	-0,2	-0,2	-0,1	0,5	-0,1	

a Ook het benodigde deel van de belasting is toegerekend (financiering rijksbijdrage sociale zekerheid)

Toelichting: Hogere decielen hevelen via de in aanmerking genomen socialezekerheidsregelingen inkomen over naar de lagere decielen (grijze vlakken). Voor het gehele stelsel ligt het omslagpunt voor groepen huishoudens bij de overgang van het vijfde naar het zesde deciel (gestippelde lijn).

Bron: Bedragen voor uitkeringen en sociale premies zijn afkomstig uit de *Sociale Nota 1993* (cijfers 1990: bijlagen 8.1.A en 8.2.A) en *Sociale Nota 2002* (cijfers 1999: bijlagen 8.2.B en 8.4.C). Data voor de toerekening van uitkeringen, premies en het benodigde deel van de directe belastingen naar inkomensgroep zijn afkomstig uit CBS IPO₁₉₉₀ en IPO₁₉₉₉. Data voor de toerekening van het benodigde deel van de indirecte belastingen naar inkomensgroep zijn afkomstig van De Kam en Wetzels (1994, p. 12).

Het beeld op hoofdlijnen verschilt niet veel voor 1990 en 1999 ...

De resultaten kunnen als volgt worden samengevat. Er blijkt zich een vrij omvangrijke verticale herverdeling van inkomens voor te doen via de in aanmerking genomen socialezekerheidsregelingen. De lagere decielen zien door inkomensoverdrachten hun aandeel in het inkomen na herverdeling toenemen. Voor hogere decielen geldt het omgekeerde: het aandeel in het inkomen na herverdeling is kleiner dan

hun aandeel in het primaire inkomen. Voor het gehele stelsel wordt het omslagpunt voor beide onderzochte jaren gelokaliseerd bij de overgang van het vijfde naar het zesde deciel (weergegeven door de gestippelde lijn). De eerste vijf decielen zien hun gezamenlijk inkomensaandeel stijgen, zowel in 1990 als in 1999, met 10 procentpunt. Per saldo is daarmee een herverdeling van inkomen gemoeid die in 1999 circa 19,8 miljard euro bedraagt, dat wil zeggen van rijk (decielen zes tot en met tien) naar arm (eerste vijf decielen).

Voor beide jaren ontstaat globaal hetzelfde beeld. De procentuele aandelen van de inkomens per 10%-groep blijken gestaag te stijgen. Dit geldt zowel voor het primaire inkomen als voor het inkomen ná herverdeling (zij het in verschillende mate). De gepresenteerde decielverdelingen wekken de indruk dat er niet veel is veranderd tussen 1990 en 1999; de verschillenanalyse bevestigt dat het inderdaad veelal gaat om fracties van procentpunten. Dergelijke verschillen zijn voor een tienjaarsperiode nogal bescheiden.

... socialezekerheidsuitkeringen

De uitkeringen rechtstreeks van de overheid concentreren zich in de eerste drie decielen (samen 56 procent in 1999; 49 procent in 1990). Het gaat hier met name om sociale voorzieningen op het minimumniveau uit hoofde van de Bijstand, Rww en IOAW/IOAZ. Het feit dat ook de hoogste vijf decielen nog een aanzienlijk aandeel van deze uitkeringen ontvangen (31 procent in 1999; 35 procent in 1990) komt vooral voor rekening van de kinderbijslag. De uitkeringen krachtens de volksverzekeringen zijn in 1990 en 1999 voor iets meer dan de helft in de decielen 2 t/m 4 geconcentreerd. In deze klassen komen veel bejaarden met een AOW-uitkering voor. De uitkeringen krachtens de werknemersverzekeringen bevinden zich wat meer in de hogere decielen. De hoogste vijf decielen hebben hun aandeel in deze uitkeringen wel fors zien teruglopen (van 61 procent in 1990 tot 52 procent in 1999).¹⁴

... sociale premies en belastingen

Het tweede deel van Tabel 2 geeft voor beide jaren de verdeling van de sociale premies en het vereiste deel van de belastingen ter financiering van de rijksbijdrage in de sociale zekerheid. Voor beide jaren blijken de premies en belastingen nogal inkomensafhankelijk te zijn. Het procentuele aandeel in de financiering van de sociale zekerheid loopt op met de inkomensklassen. Opvallend is dat ook deze verdeling nauwelijks is veranderd. Opvallend, want het aandeel van de rijksbelastingen in de financiering van de sociale zekerheid is in deze periode teruggelopen van 33 procent naar 10 procent. Echter, in de onderhavige periode is de belastingmix nogal veranderd: meer indirecte (degressieve) rijksbelastingen, en minder directe (progressieve) belastingen.

Het procentuele aandeel van de premies volksverzekeringen loopt eveneens voor beide jaren op met de inkomensklassen. Ook dit is opmerkelijk, omdat sinds 1990 (operatie 'Oort') een betrekkelijk lage premiegrens voor de volksverzekeringen geldt. Daarboven zijn deze premies niet langer verschuldigd.¹⁵ Desondanks blijft het aandeel van deze premies oplopen met de inkomensdecielen. Hetzelfde geldt voor de premies werknemersverzekeringen. De verdeling van deze premies over de inkomensklassen is - voor beide jaren iets schever dan de premies voor de volksverzekeringen.

De verdeling van de belastingen is voor beide jaren licht degressief in vergelijking met de verdeling van het primaire inkomen, maar is wel iets minder degressief geworden. Dit komt onder meer tot uitdrukking in het toegenomen aandeel van het topdeciël; van 31 procent in 1990 tot 35 procent in 1999. Het fiscale inkomensbeleid in deze periode was immers vooral gericht op lastenverlichting aan de onderkant van de arbeidsmarkt (lagere decielen).

¹⁴ Het gaat hier om de aandelen van de inkomensdecielen in de totaal ontvangen uitkeringen en dus *niet* om de gemiddelde inkomensmutatie per deciel.

¹⁵ De heffing van de premies volksverzekeringen wordt gecombineerd geheven met de heffing van de loon- en inkomstenbelasting over de lengte van de (sinds 1999 gecombineerde) eerste schijf.

Samengenomen blijkt ook in de verdeling van de financiering van de sociale zekerheid niet veel te zijn veranderd wanneer deze is toegerekend aan groepen huishoudens.

... inkomen na herverdeling

Bij een vergelijking valt het op dat de premieheffing tamelijk sterk oplopend is verdeeld over de 10%-groepen, terwijl de uitkeringen in verhouding gelijkmatiger zijn gespreid. Voor beide jaren sluit het saldo van premies en uitkeringen niet op nul; wél wanneer ook de rijksbijdragen in de financiering van de sociale zekerheid worden toegerekend. In dat geval kan worden vastgesteld hoe de procentuele aandelen van het primair inkomen veranderen als gevolg van de herverdeling door de sociale zekerheid. Het stelsel bewerkstelligt een vrij omvangrijke herverdeling van inkomens, van hoog naar laag. Huishoudens in het tweede en derde deciel profiteren het meest van de herverdeling door de hier beschouwde uitkeringen en premies (en belastingen). Zoals reeds vermeld, zien de laagste vijf decielen hun gezamenlijk inkomensaandeel per saldo stijgen, zowel in 1990 als in 1999, met 10 procentpunt. Bij de toerekening aan groepen huishoudens blijkt de mate van verticale herverdeling door de sociale zekerheid in de periode 1990-1999 niet te zijn gewijzigd, dat wil zeggen voor de samenleving als geheel. Het voorgaande laat onverlet dat per deciel soms sprake is van een (kleine) voor- of achteruitgang. Zo ontvangen het eerste en vijfde deciel in 1999 per saldo meer via de sociale zekerheid dan in 1990, terwijl het tweede, derde en vierde deciel per saldo minder ontvangen. De decielen zes tot en met negen dragen in 1999 per saldo wat meer bij aan de financiering van de sociale zekerheid dan in 1990. Dit verlies komt voor een belangrijk deel voor rekening van het verminderde profijt van de socialezekerheidsuitkeringen (samengenomen), en dan in het bijzonder door de uitkeringen krachtens de werknemersverzekeringen. Opmerkelijk groot is de 'winst' voor het topdeciël wanneer het jaar 1990 met het jaar 1999 worden vergeleken; deze topinkomens hebben in 1999 per saldo een beduidend lager aandeel in de financiering van de sociale zekerheid (23 procent) dan in 1990 nog het geval was (25 procent). Nagenoeg spiegelbeeldig worden de lasten in 1999 nog meer opgebracht door decielen zeven tot en met negen.

5.2 Specifieke onderdelen van het socialezekerheidsstelsel

In deze paragraaf zal worden ingegaan op de onderdelen van het stelsel. Tabel 3 geeft de resultaten weer van een partiële analyse. Voor alle regelingen die wij rekenen tot de sociale zekerheid is bepaald in welke mate het aandeel van het initiële (primaire) inkomen - per decielgroep - verandert door het saldo van socialezekerheidsuitkeringen en sociale premies plus belastingen. Hiertoe zijn alle programma's afzonderlijk toegerekend. Hierbij ontstaat telkens een andere inkomensverdeling. Vergelijking van deze inkomensverdeling met de oorspronkelijke (primaire) verdeling levert telkens het partiële herverdelingseffect van een socialezekerheidsregel op. Benadrukt moet worden dat de veranderingen in de premieverdeling en aan de kant van de uitkeringen in de periode 1990-1999 niet volledig mogen worden toegeschreven aan de beleidsmaatregelen op dit terrein. Ook endogene ontwikkelingen komen tot uitdrukking in de cijfers.

De resultaten van partiële analyse kan men op verschillende wijze lezen, hetgeen steeds een ander gezichtspunt oplevert:

- De regelingen die van oudsher gebaseerd zijn op het solidariteitsprincipe bepalen het overgrote deel van de totale herverdeling door sociale zekerheid. Zo kan circa 70 procent van totale herverdeling worden toegerekend aan de Bijstand en de AOW (afgemeten aan de verandering in de inkomensandelen vóór en na sociale zekerheid van de laagste vijf decielen).
- De herverdeling door de Bijstand is afgenomen in de periode 1990-1999. Andersom concentreert het (per saldo) profijt van de arbeidsongeschiktheids- en ziekteregelingen zich in 1999 iets meer bij de

lagere inkomensgroepen, omdat arbeidsongeschiktheidsuitkeringen in 1999 veel vaker worden waargenomen in de lagere inkomensdecielen dan in 1990 nog het geval was.

- De toename van het inkomensaandeel voor het eerste deciel kan nagenoeg volledig worden toegeschreven aan twee regelingen: de Bijstand en de AOW. Andersom komt de afname van het inkomensaandeel van het topdeciel (per saldo) vooral voor rekening van de AOW en - zij het in iets mindere mate - door de Bijstand en de arbeidsongeschiktheids- en ziekteregelingen.
- Ook per programma zijn de veranderingen (verschuivingen) van het saldo van uitkeringen en sociale premieheffing heel bescheiden voor een tienjaarsperiode.
- Per programma is het deciel bepaald waar de premieheffing in ruime zin van groter belang wordt dan de sociale uitkeringen (per saldo bijdrage). Voor het stelsel als geheel ligt het omslagpunt bij de overgang van het vijfde naar het zesde deciel (weergegeven door de gestippelde lijn). Voor sommige regelingen wordt het omslagpunt eerder (Bijstand) of juist later (kinderbijslag en werknemersverzekeringen) gelokaliseerd (per programma gemarkeerd door de grijze vlakken).
- Het omslagpunt (per saldo bijdrage aan) arbeidsongeschiktheids- en ziekteregelingen wordt in 1999 een deciel eerder bereikt dan nog in 1990 het geval was. Voor het publieke basispensioen geldt het omgekeerde.

Tabel 3 Verandering van inkomensaandelen door sociale zekerheid, 1990-1999

totaal			decielen gerangschikt naar de hoogte van het bruto huishoudensinkomen												1-5		6-10	
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10						
		x mld euro	verandering inkomensaandeel door sociale zekerheid (%-punten)															
socialezekerheidsstelsel																		
	1990	38,9	1,6	3,4	3,2	1,6	0,4	-0,2	-0,9	-1,7	-2,7	-4,6	10,2	-10,2				
	1999	45,2	1,7	3,4	3,0	1,6	0,5	-0,3	-1,1	-1,9	-2,7	-4,1	10,1	-10,1				
waaronder																		
bijstand																		
	1990	4,9	0,4	0,8	0,9	0,2	-0,1	-0,2	-0,3	-0,4	-0,5	-1,1	2,3	-2,3				
	1999	4,9	0,4	0,8	0,5	0,1	-0,1	-0,1	-0,2	-0,3	-0,4	-0,9	1,8	-1,8				
kinderbijslag																		
	1990	2,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	-0,0	-0,3	0,1	-0,1				
	1999	2,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	-0,0	-0,3	0,1	-0,1				
publiek pensioen																		
	1990	13,4	1,2	2,1	1,4	0,5	-0,1	-0,5	-0,8	-1,0	-1,3	-1,5	5,0	-5,0				
	1999	18,5	1,0	1,8	1,6	0,8	0,1	-0,3	-0,7	-1,1	-1,4	-1,7	5,1	-5,1				
nabestaanden																		
	1990	1,9	0,0	0,2	0,1	0,1	0,0	-0,0	-0,0	-0,1	-0,1	-0,2	0,4	-0,4				
	1999	1,6	0,0	0,2	0,1	0,1	0,0	-0,0	-0,0	-0,1	-0,1	-0,1	0,4	-0,4				
arbeidsongeschiktheid en ziekte																		
	1990	14,2	0,0	0,3	0,7	0,8	0,4	0,3	0,1	-0,3	-0,7	-1,5	2,1	-2,0				
	1999	13,6	0,2	0,5	0,6	0,6	0,3	0,1	-0,2	-0,5	-0,7	-1,0	2,3	-2,3				
werkloosheid																		
	1990	1,9	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	-0,0	-0,1	-0,1	-0,1	0,3	-0,3				
	1999	3,7	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	-0,0	-0,1	-0,2	-0,1	0,4	-0,4				

Bron en toelichting: zie onder Tabel 2.

5.3 Samenvattend beeld 1990-1999: globale ongelijkheidsmaatstaven

Ook de berekende ongelijkheidsindices in Tabel 4 duiden op een forse afname van de inkomensongelijkheid door sociale zekerheid in een specifiek jaar. De omvang van de waargenomen nivellering varieert tussen de 27 en 55 procent, afhankelijk van de gehanteerde maatstaf. Het ongewogen gemiddelde van de ongelijkheidsmaatstaven bedraagt afgerond 37 à 38 procent. Dat betekent dat het stelsel van sociale zekerheid - overeenkomstig een van de doelstellingen van het stelsel - een vrij omvangrijke herverdeling van inkomens bewerkstelligt van ruim 1/3.¹⁶

Tabel 4 Egalisatie van inkomens door sociale zekerheid, 1990-1999

	verdeling o.b.v. huishoudensinkomens				
	Robin Hood (1)	Gini index (2)	Theil index (3)	Atkinson $\alpha=0,5$ (4)	indices gemiddeld (1-4)
(her) VERDELING 1990					
primair inkomen	0,352	0,479	0,398	0,221	0,363
inkomen na herverdeling	0,253	0,348	0,199	0,100	0,225
effect sociale zekerheid	-0,099	-0,131	-0,200	-0,121	-0,138
reductie ongelijkheid in %	28,1	27,3	50,3	54,8	38,0
(her) VERDELING 1995					
primair inkomen	0,360	0,484	0,402	0,220	0,366
inkomen na herverdeling	0,259	0,353	0,202	0,101	0,229
effect sociale zekerheid	-0,100	-0,131	-0,200	-0,119	-0,138
reductie ongelijkheid in %	27,8	27,1	49,8	54,1	37,6
(her) VERDELING 1999					
primair inkomen	0,353	0,476	0,389	0,214	0,358
inkomen na herverdeling	0,254	0,348	0,199	0,099	0,225
effect sociale zekerheid	-0,099	-0,128	-0,190	-0,115	-0,133
reductie ongelijkheid in %	28,0	26,9	48,8	53,7	37,2
VERSCHIL 1990-1999					
effect sociale zekerheid	-	-	-	-	-
reductie ongelijkheid (%-punt)	-	-	-	-	-

bron: zie onder Tabel 2 en eigen bewerking.

Overigens laat Tabel 4 zien dat de meeste ongelijkheidsmaatstaven tussen 1990 en 1995 licht oplopen, om vervolgens weer te dalen naar het niveau van 1990. Uit de vergelijking in de tijd blijkt voorts dat de omvang van de *herverdelende* werking van de sociale zekerheid in de periode 1990-1999 zeer licht is afgenomen (cf. SCP 2002, p. 393-394). Uit de twee laatste rijen van Tabel 4 blijkt dat *elke* maatstaf het effect van sociale zekerheid op de verdeling van inkomens voor 1999 een fractie lager meet dan voor

¹⁶ Overigens is de conclusie - een nagenoeg onveranderde herverdeling door sociale zekerheid in de periode 1990-1999 - niet beïnvloed door een aantal conceptuele (subjectieve) keuzen in de methode van onderzoek. Zo blijkt de conclusie niet afhankelijk van de keuze voor de inkomenseenheid (individueel of huishouden), de keuze van de ongelijkheidsmaatstaf en/of de keuze van een specifiek datajaar in de periode 1990-1999. Zie voor een gedetailleerde analyse Caminada en Goudswaard (2003).

1990; uitgedrukt in procenten van de ongelijkheid van het primaire inkomen is volgens de ongelijkheidsmaatstaven sprake van een marginaal kleinere herverdelende werking ten opzichte van 1990.¹⁷ De verschillen tussen 1990 en 1999 zijn echter statistisch niet significant (derhalve gemakshalve genoteerd met een -).¹⁸

6. Conclusie

Het stelsel van sociale zekerheid beoogt een zekere mate van inkomensherverdeling. Herverdeling vindt vooral plaats tussen actieven en degenen die zijn aangewezen op een uitkering. In dit paper is, op basis van uitvoerig onderzoek met CBS-microdata, cijfermateriaal voor 1990 en 1999 gepresenteerd voor een aantal regelingen die gezamenlijk als 'sociale zekerheid' worden aangemerkt.

Het blijkt dat de sociale zekerheid - ondanks de versoeringen en andere wijzigingen - nog steeds een vrij omvangrijke verticale herverdeling van inkomens bewerkstelligt van ruim 1/3 (gemeten aan het ongewogen gemiddelde van de Robin-Hoodindicator, de Ginicoëfficiënt, de Theilcoëfficiënt en de Atkinsonindex). Lagere inkomensgroepen (uitkeringsontvangers) profiteren van het stelsel, terwijl de sociale premies vooral door de hogere inkomens (werkenden) worden opgebracht.

In de periode 1990-1999 zijn de verdeling van inkomens en de reductie van de inkomensongelijkheid door sociale zekerheid stabiel gebleven. Anders dan wellicht op het eerste gezicht verwacht zou kunnen worden, blijken de sociale zekerheid en de wijzigingen daarin dus nauwelijks effect te hebben gehad op de verticale inkomensherverdeling in de periode 1990-1999. Per deciel gaat het meestal om fracties van procenten; soms is echter sprake van een wat forsere voor- of achteruitgang. Zo draagt met name het topdeciel in 1999 minder bij aan de financiering van de sociale zekerheid (lastenverlichting) ten opzichte van 1990. De betrekkelijk stabiele herverdelende werking gedurende de jaren negentig van de vorige eeuw is opmerkelijk, omdat de veranderingen in de sociale zekerheid in de jaren tachtig wel fors hebben bijgedragen aan de toegenomen inkomensongelijkheid.

Analyse naar specifieke onderdelen van het stelsel laat zien dat regelingen die van oudsher gebaseerd zijn op het solidariteitsprincipe het overgrote deel van de totale herverdeling door sociale zekerheid bepalen. Zo kan circa 70 procent van totale herverdeling worden toegerekend aan de Bijstand en de AOW (afgemeten aan de verandering in de inkomensaandelen vóór en na sociale zekerheid van de laagste vijf decielen). De sociale zekerheid in het algemeen en de AOW en de Bijstand in het bijzonder blijven een zeer belangrijk instrument om de gewenste inkomensverdeling na te streven.

¹⁷ Over het algemeen is de procentuele ongelijkheidsreductie gemeten aan de Theil- en Atkinsonindex groter dan de daling van de Robin-Hoodindicator en de Ginicoëfficiënt. De relatief grote daling van Theil bij de overgang van primair inkomen naar 'inkomen na herverdeling' houdt verband met het feit dat er groepen zijn zonder of met een heel laag primair inkomen. De Theilcoëfficiënt is extra gevoelig voor de aanwezigheid van lage inkomens.

¹⁸ Dit blijkt uit de zogenaamde Lorenz-dominantietoets: de Lorenzcurven van de inkomensverdelingen (vóór danwel na sociale zekerheid) voor 1990 en 1999 snijden elkaar. Bron: Caminada en Goudswaard (2003).

Literatuur

- Caminada, K., en K.P. Goudswaard (2001), 'International Trends in Income Inequality and Social Policy', *International Tax and Public Finance* 8 (4), 2001, p. 395-415.
- Caminada, C.L.J., en K.P. Goudswaard (2003), *Verdeelde zekerheid. De verdeling van lasten en baten van sociale zekerheid en pensioenen*, Meijersreeks nr. 64, Sdu Uitgevers, Den Haag, 251 pp.
- Caminada, C.L.J., en E. Pommer (2004), 'Trends, inkomen en beleid' in: C.A. de Kam en A.P. Ros (red), *Jaarboek Overheidsfinanciën 2004*, Sdu Uitgevers, Den Haag, pp. 177-203.
- CBS IPO (1990-2000), Centraal Bureau voor de Statistiek (z.j.), Data personele inkomensverdeling 1990-2000 (Inkomenspanelonderzoek) te raadplegen op de website van het CBS (www.cbs.nl) via Statline, de elektronische databank van het CBS, Voorburg / Heerlen.
- Goudswaard, K.P., C.A. de Kam, en C.G.M. Sterks (2000), *Sociale zekerheid op het breukvlak van twee eeuwen*, Samson/Kluwer, Alphen a/d Rijn.
- Kam, C.A. de, en W. Wetzels (1994), Drukverdeling van bestedingsbelastingen en milieuheffingen, 1992, *Sociaal-economische maandstatistiek* 11 (11), p. 10-14.
- Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (1993), *Sociale Nota 1993*, Sdu Uitgevers, Den Haag.
- Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2000), *De Nederlandse verzorgingsstaat. Sociaal beleid en economische prestaties in internationaal perspectief*, Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2002), *Sociale Nota 2002*, Sdu Uitgevers, Den Haag.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (2000), *De maat van de verzorgingsstaat. Inrichting en werking van het sociaal-economisch bestel in elf westerse landen*, SCP, Den Haag.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (2002), *Sociaal en Cultureel Rapport 2002: De kwaliteit van de quatrième sector*, SCP, Den Haag.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (2003), *Inkomen verdeeld: Trends in ongelijkheid, herverdeling en dynamiek*, SCP, Den Haag.

Over de auteurs

Prof. dr. Koen Caminada is hoogleraar Empirische analyse van sociale en fiscale regelgeving bij de Afdeling Economie van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid aan de Universiteit Leiden.

Prof. dr. Kees Goudswaard is hoogleraar Economie en bijzonder hoogleraar Sociale zekerheid bij de Afdeling Economie van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid aan de Universiteit Leiden. Hij is tevens kroonlid van de SER.